کاتێك خەونی کریستاڵیی ژنێك هەپرون هەپرون دەبێت، قەسیدەیەك لەدایك دەبیٚ
لەپەڕاوێزی قەسیدەیەکی – کەژاڵ ئیسماعیل- دا

ستیڤان شەمزینانی
Shamzini79@hotmail.com

(کەژن هەستی خۆی دەردەبڕێت، پیاودەحەپەسێت)

ڤێرجینیا وۆلف

ژبەرئەوەی ڕەخنەگری ئەدەبی نیم، یان هەر هیچ نەبێت ئەدیب نیم، ئەم دێرانە ناچنە ناو خانەی ڕەخنەی ئەدەبی یان خوێندنەوەی ئەدەبی، زیاتر ڕەنگدانەوە و ورتە ورتی هەستی خوێنەرێکە کە دەیەوێ لەگەڵ شاعیرێکدا کەمێك گفتوگۆ بکات.

وەختێك قەسیدەی (لەودیو پەردەی چاوەکانمەوە)ی (کەژاڵ ئیسماعیل)م خوێندەوە(1) تێگەیشتم لەبەردەم شیعرێکی ئاساییدا نیم، چون لەگەڵ هەر جارێکی خوێندنەوەیدا زیاتر بەماناو ناوەڕۆکیدا ڕۆدەچووم و چێژی پێدەبەخشیم.

شاعیر لەم قەسیدەیەدا بەزمانێکی مەجازیی و ریتۆریکی کاریگەر هاتۆتە دوان و وەك هێڵە بەیەکدا چووەکانی زەخرەفەیەك ڕیزبەندیی وشەو دێڕەکانی کردووە و بەفۆرمێکی ئەدەبی بەرز پەرەگراف و ڕستەکانی پێکەوە گرێداوە.

گۆتیٚ– وتی(شیعر سەر بەهیچ لقێك لە لقەکانی هونەر نییە، تەنیا سەر بەبلیمەتییە).

شیعر (پۆیەتیکا) لەمارکێت ناکرڕێت، شیعر لەقوتابخانە ناخوێندرێت، شیعر وەك بڕوانامە لەزانکۆ بەدەستی ناهێنیت، شیعر بەمیرات بۆ کەس بەجێنامێنێت، شیعر لەسەر لوتکەی چیایەکی گەردن بڵند دانەنراوە دایگریتە خوارێ، شیعر تاجێکی ئاڵتوونی نییە بەپوڵ بیکڕیت و وەك پادشا لەسەری بکەیت، شیعر پارەو سامان نییە بەئارەقی نێوچەوان بەدەستی بهێنیت، شیعر بلیمەتییە، هەر لەبەر ئەم هۆیەیە لەهەموو چاخ و زەمانێکدا شاعیران لەڕەشۆك و عەوامەکان جیابوون و جیاکراونەتەوە.

کەژاڵ ئیسماعیل یەکێك لەو شاعیرانەیە ئەسپی بلیمەتی لەمەیدانی شیعری کوردییدا تاوداوە، ئاخر وەختێك شیعرێکی دەخوێنیتەوە باکگراوەندێکی قووڵ لەڕامان و ڕۆشنبیریی هەست پێدەکەیت ،ئازارێکی لەبن نەهاتوو

دەدۆزیتەوە، خەونێکی بریندار سلاَوت لێدەکات و هەناسەیەکی گەرمی بەغەم داڕێژراو دەبینی، دڵێکی بەدەزری ئاژنکراو خۆی قیت دەکاتەوە.. ئەم غەمە قووڵە،ئەم ئازاروناسۆرە ناکۆتایە وئەم دڵەرەنجاوە لەناو خۆیدا پەنگ ناخواتەوە ، نا بەڵکو وەک گڕکانێکی تووڕە بۆژیان لەبۆتە داهێنانێکی ئەدەبی بەرزدا دێتە دەرێ، بەبالاَی قەسیدەیەکدا پەرش و بلاَو دەبێتەوە، قەسیدەیەک دڵ دەگوشێ و ئاگر لەئاودا دەسووتێنێ و لەسێوی مەرگ شەربەتی ژیان دروست دەکات و لەناڵەو گریان قووڵی پێکەنین دێنێتە دەرێ و لەفرمێسک قاقا جۆشدەدات، لەدرەختی زڕی نائومێدیی گوڵی گەشی هیوا دەدرێنێ و لە بەهارێکی سامال و ڕەنگ سەوزدا دەیدا لەیەخەی دیوان و شیعری.

ناتالی ساروت- دەیووت (کە دەنووسم بیر لەوە ناکەمەوە چیم، بەڵکو بیر لەو شتە دەکەمەوە کە دەینووسم، بەتەواوی ئاوێتەی کارەکە دەبم).

ئەم شاعیرەمان وا نانووسێ ژنە، بیری دەچێتەوە سەر بەکام جێندەرە، ئەو وەک مرۆڤ دەنووسێ و بۆ مرۆڤ دەنووسێ، ئەو شادییەکانمان لەگەڵ بەش دەکات و غەمەکان هەڵدەگرێتەوە بۆ خۆی، بیر لەوە ناکاتەوە شیعرەکانی کام شاو میر تووڕە یان شاگەشکە دەکەن، کام مەلاو شێخ بێزار دەکەن، کام پیاو سالار و خاوەن دیوان هەراسان دەکەن.

نا، ئەو دەنووسێ بۆئەوەی بزەیەکی تۆراو بگێڕێتەوە بۆ سەر لێوی منداڵێکی دەستفرۆش ،دەیەوێ زمانێک بدۆزێتەوە تیژ وەک خەنجەر نەرم وەک ئاوریشم بۆ ئەو بێ زمانانەی زۆرینەی خەڵکیان پێکهێناوە، نایەوێت دەبەیەک بەنزین بەخۆیدا بکات و بەدەنکە شقارتەیەک جەستەی بکاتە خۆڵەمێش، نا نا دەیەوێ دەریایەک بەنزین بکات بەسەری کولتووری چەقبەستوودا و بەدەنکە شقارتەی شیعر گڕی تێبەردات.

شیعر لای ئەم شاعیرە بۆ خاوەن شکۆو خاوەن دەسەلاَتان نییە، شیعر لای ئەم شاعیرە بۆ ئاهەنگ و کەیف و سەمانییە، شیعر لای کەژاڵ کاسبی و کیسەی پڕ زێڕو مرواری نییە، شیعر لای وی پەمپدان و جۆش و خرۆش نییە، شیعر لەکن ئەو چەکە، چەکێکی فکریی و فەلسەفی بۆ تێگەیشتن لەدنیاو بۆ بیرکردنەوە لەخودو هەبووەکانی چوار دەور. شیعر لای وی ڕۆڵی هەیە، وەک جگەرەکێشان ڕەفتارێکی تاکە کەسی نییە و وەک ملوانکە تەنێ لەگەردنی خۆیدا نییەو وەک بازنیش لەمەچەکی خۆیدا کەلەپچەی نەکردووە.

ئەدۆنیس-ی شاعیرو بیرمەندی عەرەب دەبێژێت (پێویستە لەسەر شاعیر هاوشێوەی ئەو کەسە نەبێت خوێنەر دووچاری سەرسوڕمان دەکات، بەڵکو دەبێت ئەو کەسە بێت کە خوێنەر هان دەدات لەسەر تێگەیشتن لەو شتانەی ڕوو دەدەن).

مامۆستا ئەدۆنیس، خۆشبەختانە من شاعیرێک بەناوی (کەژاڵ) شک دەبەم، بەشیعر تێماندەگەیەنێت لەنێوان ژیان و مردندا هەر یەک هەناسە هەیە، کەواتە باڕێزی هەناسەیەک بگرین! چون دیواری نێوان دوو دنیای دژ بەیەک و پێچەوانەیە، دنیای بێ دەنگ و ڕەنگی لەگەڵ دنیای فرە ڕەنگ و جەنجاڵی.

شاعیرێک پێدەزانم بەپێچەوانەی گۆرانیبێژەکانی یانەی شەوانەوە کە لەناو دمبک دمبک و ژاوەژاودا دەنگی نووساویان دیار نییە، ئەو لەم دنیا جەنجاڵ و تژ لەهەراو هوریایەدا بەئیقاعەوە سادەو نەرمەکەی سەرنجمان ڕادەکێشێت و ستۆپی بیرکردنەوەمان پێدەگرێت.

بیرکردنەوە لەژیان، بیرکردنەوە لەڕێگەیەکی تر بۆ هەناسەدان، بیرکردنەوە لەسکێچ کردنی نیشتمانێکی جاویدانی کەلێوانلێو بێت لە عیشق و ئازادیی.

هەنووکە بیردەکەمەوە کاتێك مەسیح بزماری لەچوارمێخەدان بەجەستەیدا داکوترا، خودایە چەندە ئازاری کێشابێ و چۆن گوزارشتی لەو خوێناوە کردبێت؟ ئاخۆ کاتێ سۆکرات جامە ژەهرەکەی نۆش کرد هەستی چۆن بووبێت؟ ئەی کاتێك شمشێر لەسنگی پۆشکین دەچەقێنن دەبێت خەیاڵی لای کام چامەی بووبێت؟ نازانم وەختێك گۆرکی لەگیانەلآدا بوو بیری لای چینی کرێکارو پاڤلی پاڵەوانی رۆمانی دایکەکەی مابوو؟ نازانم، نازانم.

نازانم کەژاڵ کاتێك هەواڵی سوتانی کچێك، سەنگەساری ژنێك، خنکاندنی خەونێك دەبیستێ بیر لەشیعر یان لەکام وتار بۆ رۆژنامەیەك دەکاتەوە؟ دەزانم لەگەڵ هەر غەمێکدا قەسیدەیەکی هەیە بۆ وتن، بەلآم لەترسی زۆر بێژیی هەندێجار قەسیدەکان لەقوڕگیدا دەتاسێن و لەدایك نابن، هەندێجاریش کە لەدایك دەبن قووتمان دەدەن و ئاوی ئامون و تونی بابا دەچێن.

خانمە شاعیری پۆڵەندیی (ڤێسلاڤا شیمبۆرسکا) وەرگری خەلآتی نۆبلی ساڵی 1996 دەڵێ:

(زۆرێك لەشیعرەکانم لەدەردو ئازارەوە هەڵقولاۆن).

ئەم شاعیرەی کوردیش قەسیدەکانی زادەی ژان و ژوارن و وەك سەدایەکی بڵند بەنێو بێدەنگیماندا ڕەت دەبن، وەك جریوەی مەلێك بەناو خەیاڵەکانماندا گوزەر دەکەن، وەك گاشە بەردێکی گەورە گۆمی مەنگی مانگرتن لەوتنمان دەشڵەقێنن و زمانمان بۆ ئەبەد دەپژێنن.

بیرم کردەوە شاعیری کام ئازار؟ ئازار وەك چی؟ ئازار، ئازار، وەك ئازاری نەتەوەیەکی پەڕوباڵکراوی نێو وانەی مێژوو، ئازاری نوگرەسەلمان یان تۆزی ئێسك و پروسکی گەنج و پیری ئەنفالکراوی کورد، ئازاری نەبڕاوەو سارێژنەکراوی خەونی لەباربراوی هەزارەها کیژۆڵەی قوربانی دەستی عەقڵی خێڵ و مۆتەکەی شەرەف و نامووسی گرێدراو بەژنەوە.

ئازاری ژنێکی کوژراو، ئازاری دایکێکی جەرگ سوتاو، ئازاری نازدارێکی تیرۆرکراوی خێر لەخۆنەدیو، ئازاری ژنێك کە شەرەف و کۆنەپەرستی وەك تەوق کراوەتە گەردنی، ئازاری کچە کوردێکی ئەسمەری، چاوو برۆ ڕەشی ئەسیری بنەماڵە و دیلی چوار دیواری ماڵ. ئازاری ئەو هەموو ئازارەی لەباسکردن نایەن، ئازاری ئەو هەموو غەمەی وەك سەرچاوەی گڕی سووری باوە گوڕگوڕ رۆژانە جۆش و قوڵپ دەدەن.

لەزەمەنی ژان و ئازاردا، ئەم شاعیرەمان نایەوێ هەستەکانی بتاسێنێ، نایەوێ غەمەکانی کە هەر غەمی خۆی نین وەك تاکە کەس لەئەشکەوتی خەیاڵیدا بشارێتەوە، زگی عەمباری غەم نییە و هەستی خۆی ناکاتە قوربانیی بێدەنگی.

لەپەنا (دوروتی بریگز) دەڵێت (کاتێك هەستەکانمان دەشارینەوە، بەخۆمان و بەکەسانی تریش بێگانە دەبین).

ئەم شاعیرە نایەوێ بۆ پاراستنی پەیکەری کولتووری کۆن و شێرە بەفرینەکانی دەسەلآت، دەمی شیعرەکانی لغاو بکات، سۆزەکانی هەڵپاچێت، وشەکانی بۆیاخی سەوزو سوور بکات.

دەیەوێت بەئازادانە، دوور لەسانسۆری عەقڵ و دەسەلآت و شەریعەت و هەرچی ڕەنگەکانی تری سانسۆرە بنووسێت، بەڵی دەنووسێت وەك ئەو باڵندەیەی بەبێ حیسابکردن بۆ میزاجی شێرو ڕێوی، چەقەڵ و کەمتیار، هەنگ و دووپشك، پڕ بەگەرووی لەدارستانێکدا دەخوێنێت. دەنووسێ وەك چۆن عاشقێك بەتاسەو حەسرەتەوە نامەیەك بۆ مەعشوقەکەی دەنووسێ، شیعری خۆشدەوێ وەك چۆن زاهید یان سۆفییەك لەخۆشەویستی خودادا دەتوێتەوە، دەنووسێ بێ سڵەمینەوە، ئازادیی دروشمییەتی و مرۆڤ و تەنیا مرۆڤ ئامانجییەتی.

هۆڵدرلین- وتی (هۆ شاعیران وەك پەڕەسێلکەکان ئازادبن).

زۆر داخی گرانم هۆڵدرلین ئەم شاعیرەی ئێمەی نەدیوە، دەنا دەیووت هۆ شاعیران وەك ئەم شاعیرەی کورد ئازادبن، ئازادیی بە مانای هەموو شت نووسین نا، بەمانای تێکشکاندنی شورەی ئەستووری ترادیسیۆن و روخاندنی دیوارەکانی سانسۆر و زاڵبوون بەسەر جەنگی دەسەلاَت و مردن لەپێناوی ژیانی وشەدا.
ژیان لەپێناوی وشەدا، ژیان لە پێناوی وتندا، ژیان لەپێناوی هەڵوێست و دەنگ هەڵبڕیندا، ژیان لەپێناوی نەترسان لە ڕەخنەو بەیاندا.
دانی پێدادەنێم و نایشارمەوە، لەوەتی بەرهەمی ئەم شاعیرە دەخوێنمەوە، هەستمکردووە شیعر پیشەسازییەکی قورسە، وا تێدەگەم شیعر لەمردن گرانترە، وەها دەبینم شیعر شۆڕشە، عەگیدو پاڵەوانی دەوێ.
هەتا ئەو کاتەشی بەقووڵی بەرهەمی شاعیرانم نەخوێندبووەوە، نەمدەزانی (ئەدۆنیس) بۆچی دەنووسیٚ؟:
(چوونە نێو شیعر وەك چوونە نێو باخچە نییە، چونکە لە باخچەدا بەئاسانی دەتوانی بەرهەمەکان بڕنی، بەلاَم چوونە نێو شیعر وەك چوونە نێو گێژەنی شەپۆلە، دەبێت سەرچڵ بیت دەنا شەپۆلی شیعر دەتخنکێنێت).
هەنووکە دەزانم شیعر ترسناکە، شیعر ڕەنجدان و زەحمەتە، هەڵوێست و جەرائەتە وشاعیرییش پیشەیەکی مەترسیدارە وەك شاخەوانیی کەرەنگە لەو چیا هەزار بەهەزارییەوە بکەویتە خوارەوە و رەنج بەخەسار بیت.
ئەی شاعیران، نووکە دەزانم ئێوە زەڕنەقووتە نین بەڵکو چۆلەکە پاسارییەکی سرك و سەرەڕۆن. تازە بەتازە پێمزانیوە ئێوە کامێرامان نین تا کۆپیی واقیع بکەن و لەبۆتەی شیعرێکدا پەیستی بکەن، ئێوە بەرهەمهێنی واقیعێکی نوێن، لەناو تێکستەکانتاندا کۆمارێکی گەورە هەیە بەناوی کۆماری خۆشەویستی و یەکتر ویستن.
دەزانم ئێوە لەدەریا دەچن، بەیانیان کچێکی شەرمن و ناسکۆڵە و ناوقەد باریکی چاوشینی بەنازن لەگەڵ خوێنەر وهاونیشتمانییەکانتان، ئێوارانیش پیرەمێردێکی قەڵەوی تێکسمڕاوی تورەی قژ ماش‌و برنجی چوارشانە و مڕ ومۆچن لەگەڵ میرو کاربەدەستە گرگنەکان.
دەزانم ئێوە پادشای تەنیایی و ئیمپراتۆری غەم و سیناتۆری هەڵوێست و باڵیۆزی عەشق و ئەڤین و ژەنەڕاڵی جورئەتن، بەلاَم چی بکەم ئێوە بوونەوەرێکی تایبەتین؟ ئێمەی ئاسایی تەنیا دەتوانین پێتان سەرسام بین و لەنێو تێکستەکانتاندا خۆمان بابدەین.
لەوەتی هۆنراوەکانی کەژاڵ دەخوێنمەوە، هەست بەدەنگێکی نادیار دەکەم لایلایەم بۆ دەکات، هەست بەسۆزێکی قووڵ دەکەم هاوڕێی تەنیاییمە و لەشادیشدا لەتەنیشتمەوە دەخەنێتەوە. هەست بەدڵێك دەکەم زۆر لەوە گەورەترە جیهان بەو هەموو مەزنییەوە بتوانێت جێگەیەکی کەمی لیٚ داگیر بکات جانەخاسمە گەردێکی بچووکی وەك من کەوەك ئەنگوستیلەیەکی فڕێدراو وام لەدەشتێکی بێرون یان بیابانێکی چۆڵدا.
جارێکی تر مرەکەبی پێنووسەکەم مان دەگرێت و داوا دەکات یادداشتەکانی غەم بنووسێتەوە!! ئەم پێنووسە نەفرەتییە هەمیشە دەمباتەوە بۆلای غەم و عەزاب، ژان و ژوار، بۆ نێو قەلاَی تەنیایی و کەساسی، قەڵەم دەنووسیٚ بزانە شاعیرەکانیش وەك تۆ خۆشەویستەکانیان لەدەستداوە، هەروەك تۆ رقیان لە کاتە چونکە شەمەندەفەرێك بووە کەس وشتە ئازیزەکانی ئەوانیشی بۆ وێستگەی نادیاریی بردووە، کات وەك ڕەشەبا پریاسەکەی حەزو خۆزگەکانیانی پەرش و بلاَوکردووەتەوە.
دەهژرێم و دەستم لەژێر چەناگەم داناوە، ئاخۆ (بەرتراند ڕەسڵ) باسی ئەزموونی ژیانی کام شاعیر بکات یان بەتیلە چاو بۆ کام شاعیر دەڕوانێت؟ ئەو وەختەی دەڵێت (شاعیران بەدەست هێزو دەسەلاَتی کاتەوە زۆریان نالاَندووە، چونکە هەموو ئەو شتانەی خۆشیانویستوون لەڕەوتی تێپەڕینی کاتدا نەماون).

ئای.. شاعیرەکەی خۆمان دەبێ کات چەند غەدری لەتۆش کردبێ و چەندیش دڵڕەق بووبێ بەرامبەر بەخولیاو خەونەکانت؟ هەروەك چۆن هەریەك لە ئێمە کات دەیان جار بەشمشێری خیانەت زامداری کردووە و ژیانی تژکردووە لەبۆن سۆی تەنیایی.
هەچی بڵێم هەر کۆتایی نایێ ناچار بەکەتەری قەڵەم داوی ئەم کلاًفەیە دەقرتێنین و شاعیرێك بەجێدەهێڵین کە وەك مام هێمن موکریانی و لەگەڵ ئەودا دەڵێت:

گوێم دەیە ئەی دیدە مەستی قیت و قۆز

تا بناڵێنم وەك بلوێر بەسۆز

گەرچی ناڵەم تێکەڵی نەی کردووە

شیوەنێکم پێیە نەی نەیکردووە

کەژاڵی شاعیر هەر غەم و ئازارێك پەلیان گرتبێ بۆ نێو شیعر بێ هیچ سێ و دوویەك لەگەڵیان چووە، بەلاًم ئەو لەشیعرەکانیدا نەك ڕەشبینی و جۆرێکی تر لە غەم بەرهەمناهێنێ بەڵکو غەریزەی ژیاندۆستی وایلێکردووە شیعرەکانی وەك سنەوبەرێکی تەڕ بۆنی خۆشیان وەك میسك و گولاًو بگاتە حەوتەمین چینی ئاسمان، هەریەك لەقەسیدەکانی مەرکانەیەك ئاوی ساردو فێنکن بۆ هەر تینوویەکی عەودالٌ بەئاو وتێرخواردنەوە.
هەموو ئەم دێرانە تیشکدانەوەی هەستی منن وەك ئەنجامێکی خوێندنەوەی بەردەوامی شیعرەکانی کەژالٌ ئیسماعیل، لویس ئەراگۆن – وتەنیش (هەموو کەسێ کە دەخوێنێتەوە ڕەخنەگرە، کە بەکولٌ کتێبێك دەگرێتە باوەشی یان ڕەتی دەکاتەوە).
چی بکەم بەخۆم نییە، هەر جارێك قەسیدەیەکی نوێی ئەم شاعیرە دەخوێنمەوە تەسلیمی دەبم و دەیگرمە باوەشم، چون ئاوێنەیەکی ساف و ڕوونن سەرلەبەری ژیانی خۆمیان تێدا دەبینمەوە. (2)

پەراوێز:

(1) بڕوانە بۆ گۆڤاری (رامان) ژمارە (121) حوزەیرانی 2007 – ل12.

(2) ئەم نووسینە لەرۆژنامەی (ئالاًی ئازادی) ژمارە (719)بلاًوبووەتەوە.